

Kui kõik tänavalaternad sulgevad silmad

Kadri Kallaste
aripaev@aripaev.ee

13.09.2006 00:00

Plinkivad lambid ning katkised laternad ajavad linnakodanike harja punaseks. Juba sajandeid. Mõned probleemid lihtsalt ei kao.

Tallinna tänava valgustussüsteem pole nii vana, kui arvata võiks. See kuulub oma rakendusajalt linna hilisemate heakorrasedmete hulka.

□ Tänapäevane latern mõjub ka...

1710. aasta talvel keelati tänavatel tuleohu tõttu tõrvikutega ehk põleva peeruga

liikumine ning soovitati elanikel muretseda pimedal ajal liiklemiseks laternad. Sellega seoses valmitati rae korraldusel plekist proovilatern õlilambi ja klaasplaatidega. Sarnaseid valguskehi plaaniti tulekahju korral paigutada iga turult, tänapäevaselt Raekoja platsilt väljuva põiktänava nurgale ning Pikale ja Laiale tänavale, et hõlbustada appitõttajate liiklemist.

Keskajal oli liiklemine tänavatel suhteliselt vähene ning kõik vajalikud käigud, toimetused ja veod püüti lõpetada enne pimedade saabumist. Tallinna rae korraldusel pidi igasugune liiklus tänavatel lõppema kell 9 õhtul, mil suleti linnaväravad. Raesõduritest koosnev valve jälgis, et õllepoed õigel ajal tegevuse lõpetaks ning tänavatel ei oleks hiliseid liiklejaid, kes siis vastavalt olukorrale toimetati koju või arestimajja. Suuremad eesõigused olid aga jõukatel kodanikel, kes tohtisid vajaduse korral ka pimedal ajal oma asjatalitustele või koosviibimistele minna tõrvikukandja- sulase saatel, kes põleva peeru või hiljem kanepiõlilambi laternaga teed valgustas. Kuna 18. sajandi alguses oli pimedal ajal palju varguste ja röövimiste juhuseid, võeti tänavate valgustamine uuesti tõsisemalt kõne alla. Linnaraad ja gildide nõukogu lükkasid aga lõpliku lahenduse pakkumist aastaid edasi, kuni pärast pikka osavat manööverdumist ja viivitamist hakati lõpuks 1787. aasta kevadel tänavavalgustust sisse seadma - alguses Toompeal ning hiljem all-linnas.

Teenija kandis valgustit

□ 18. sajandi lõpul riputati ...

Millised tänavad esimesena valgustati, on nappide säilinud andmete tõttu raske oletada. Teada on vaid, et kahe või ühe kanepiõlilambiga laternad riputati majade vahele pingutatud köitele. Nende nõrga valgustusjõu tõttu võrreldi laternaid lõunamaiste helkivate putukatega ning pimedal ajal liiklejad pidid siiski lisavalgustust ise kaasas kandma või lasid seda teenijal tassida.

Rae nõudel pidid tsunftide töömehed ja töötud enda seast leidma 12 öövahti-lambisüütajat, kes teeksid tasu eest nii öövahi tööd kui ka võtaksid aastaks oma hoole alla lampide süütamise ja kustutamise. Kuigi vastutavaid isikuid oli palju, jäi tänavatevalgustus siiski puudulikuks ning raele saabus lakkamatult nurinaid puuduste üle - lambid kustutati liiga vara, süütamisega hilineti, laternad kustusid tuule tõttu ja palju muid sarnaseid põhjuseid.

Kuna pingutustest hoolimata tänavavalgustus ei paranenud, pidid gildide alamametid rae korraldusel igal õhtul saatma lampide süütamiseks 9 meest, kelle töö samuti ei rahuldanud linnarahva nõudlikku meelt. Peagi kohustati ka müürseppade, puuseppade ja

töölise ameteid oma panust valgustuste heakorra eest vastutama. Lambisüütajate ja öövahtide suure hulga tõttu avati neile keskus vastavate ruumidega, kus nad võisid peatuda ja oma tööriistu hoida.

Järgneva sajandi alguses, kui hakati tänavate valgustamist laternaga, hangiti uusi laternaid ja koostati valgustusmaksu võtmise kava, mille alusel seda pidid tasuma maja- ja krundiomanikud, linnakodanikud ja -ametnikud ning Tallinna alevite majaomanikud. Viimased protestisid kavandatud maksude vastu, sest valgustusega olid varustatud vaid südalinna tänavad, äärealinna elanikud kobasid endiselt pimeduses.

□ Tallinna Rotermanni kvartal...

Kuna köitel rippuvatel laternatel oli mitmeid puudusi, hakati neid peagi järkjärgult ümber paigutama tänavatele püstitatud roheliseks värvitud postidele või kivimajade külge kinnitatud metallkandjatele. 1835. a oli tänavate valgustamiseks kasutusel 113 suurt rippuvat, 7 suurt püstlaternat ja 118 väikest laternat, mida toideti puhastatud kanepiõliga.

Tartus võeti sajandi keskel kasutusele lambipiiritus, sest kanepiõli valgusjõud oli liiga nõrk ning lambid kustusid väga kergelt. Peagi pärast lambipiiritusele üleminekut Tallinnas otsustati laternad paigutada kivimajade seintel 1,2-1,8 meetri pikkustele horisontaalsetele raudhoidjatele. Postidele kinnitatud laternad asusid ainult Raekoja platsil ja Niguliste kiriku õuel.

Linnarahvas nuriseb ikka

Tallinna tänavate valgustamine gaasilaternatega algas 1865 talvel piduliku avamisetseremooniaga, mispuhul mõlemale poole raekoja peatreppi olid paigutatud rohelisega ehitud ja omavahel lillevanikutega ühendatud postamendid, millel olid gaasivalgustusseadmed.

□ Tallinna rae korraldusel pi...

Esimesena süttisid raekoja esised laternad, mis valgustasid ajaloolise hoone esikülge, seejärel teised platsi külgi valgustavad laternad ning ülejäänud 222 tänavavalgustuslaternat kesklinnas. Gaasitorude paigaldamine oli alanud sama aasta oktoobri alguses.

Töödega alustati Väikese Rannavärava juurest suunaga praegusele Olevimäele ning sealtsi edasi Pikale tänavale. Senini südalinnas kasutusel olnud piirituselaternad ja -lambid müüdi enampakkumisel maha. Siiski ei olnud linnarahvas uue tänavavalgustusega rahul. Põhiliseks nurina põhjuseks oli gaasi ebapuhtus ja kahjulik mõju tervisele ning lampide nõrk valgusjõud, mistõttu neid võrreldi vanade kanepiõlivalgustitega. Linna äärealadel oli gaasivarustus aga nii halb, et hoolimata laternate olemasolust mattus kogu piirkond pilksesse pimedusse. Ühe tolleaegse huumorika linnakodaniku soovitusel oleks liiklejad

kokkupõrgete ärahoidmiseks pidanud end varustama põleva sigaretiotsaga või kasutama helisignaale nagu köhimine või mingi muu kombekam viis.

Esmakordselt kasutati elektrilampe tänavate valgustamiseks 1883. aastal, mil Balti rongijaama esise väljaku valgustamiseks paigaldati kaks valgustit. Laialdasemalt hakati elektrit tänavate valgustamiseks kasutama aga Eesti Vabariigi ajal. Linna äärealasid valgustasid aga veel

tükk aega gaasilambid ja ajutised petrooleumilambid, mida paigaldati näiteks Lillekülla ja Lasnamäele.

Tänapäevane valgustus arvestab spektrit ja tooni

"Ajakohase tänavavalgustuse kavandamisel jagunevad alad laias laastus kaheks: sõiduteed ja kõnniteed," ütleb Villem Tomiste arhitektuuribüroost Kosmos. Sõidukitele mõeldud alade kujundamisel on nõuded karmimad kui kõnniteedel ja jalakäijate poolt kasutatavatel platsidel, nende puhul võib läheneda vabamalt ja loomingulisemalt. "See puudutab ka kasutatavat spektrit või tooni ning valgustatuse ühtlust, sõiduteedel on aga igasugused valguse kontrastid liiast," lisab arhitekt.

Et Eestis on palju pimedat aega, on kunstlikul valgusel miljöo kujundajana suur roll. Olenemata sellest juhtub pahatihti, et huvitavate valgustusideede välja pakkumise ja teostamise asemel täidetakse tavaliselt norme ning taotlust mitmekesistada linna valgusruumi peetakse teisejärguliseks.

On ju linnaruumi valgustamise planeerimisel tähtis silmas pidada nii valguse kvaliteeti kui ka lambi sobivust miljöösse. Viimase kujundamisel tuleb lähtuda loomulikult konkreetsest keskkonnast: linnas leidub piirkondi, kuhu sobib hämar või üldse kollase sumeda spektriga valgus nagu vanalinn ning on ka alasid, mis eeldavad väga heledat valgust. Samas on võimalik mängida ka valguse kontrastide, toonide ja rütmiga. Valgusega mängimine, eksperimenteerimine ja uute ideede välja pakkumine sõltub arhitektist ning sellest, kui palju ta soovib valguse olulisust rõhutada.

Villem Tomiste sõnul on arhitektuuribüroo Kosmos siiani kõige olulisem linnaruumi valgustust hõlmav projekt Rakvere keskplats. Käesoleval ajal projekteerivad büroo arhitektid Tallinna Rotermanni kvartalis jalakäijate teid, platse, mille puhul üheks oluliseks disainielemendiks on lambid ja valgusmaastikud.

Teabe kogumisel aitas Jüri Kuuskemaa